

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАДОВИ

УДК/UDC 339.13.012.42

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД / *REVIEW ARTICLE*

Примљен: децембар 2010.

Received: December 2010.

Алекса Милојевић

Економски институт у Бијељини

ЗЛО СЛОБОДНОГ ТРЖИШТА

Ништа не уништава мање развијене привреде уз истовремено остварење изузетних користи за развијене, као слободно (отворено) тржиште. Слободно тржиште деветнаестог вијека произвело је таква социјална и економска зла која су довела до једне револуције (1848), два свјетска рата и појаве фашизма и комунизма у Европи. Да би развој кренуо напријед, да би се ријешила највећа економска криза тридесетих година прошлог вијека, било је потребно укинути слободно тржиште и у економију увести државу. Вашингтонским споразумом (1990) враћено је слободно тржиште у Европу и још неке дијелове свијета (земље Латинске Америке, Подсахарске Африке и слично). Већ су видљива неизмјерна зла која слободно тржиште оставља иза себе. Због тога, многи страхују од понављања историје.

Кључне ријечи: Слободно тржиште; Вашингтонски споразум; Коло-нијализам; Дужничко ропство.

1. ЈУРИШ У ТРИДЕСЕТЕ

Тржиште попут невидљиве руке најуспјешније усаглашава интересе појединаца, што доноси највеће богатство. Због тога, штетно је уплитање државе у привреду. Што је мање државе у привреди, богатство је веће. Овако је говорио Адам Смит (*Adam Smith*), утемељивач слободног тржишта и аутор књиге *Богатство народа* (1776. год.).

Од тада, почиње рађање капитализма. Почиње свеобухватна превласт капитала над радом са невиђеним богаћењем, на једној и сиромашењем, на другој страни. Гомилање проблема било је толико да је одвело у једну револуцију (1848. год.), два свјетска рата, појаву фашизма и комунизма у Европи.

Због тога, деветнаести вијек, као вијек слободног тржишта, означава се као најстрашнији период европске историје.¹ Тридесетих година прошлог вијека избила је до сада највећа економска криза. Систем се загушио у неправди. Сиромаштво је зауставило раст материјалног богатства и систем је престао да функционише. Наступиле су реалне пријетње пропасти капитализма.

Да би се спасио капитализам, било је потребно укинути слободно тржиште.² Увођење државе у привреду, уз снажна ограничења тржишних дјеловања, довело је до стварања државног капитализма, односно државе благостања која биљежи веома успјешан ход. Држава и тржиште, односно мијешана економија, непролазна је карактеристика привредних система развијених земаља све до данашњих дана.

Деведесетих година прошлог вијека (Вашингтонски споразум) једном броју мање развијених земаља (земље Латинске Америке, Подсахарске Африке и европских посткомунистичких земаља) поново је наметнуто слободно тржиште. Мјерено величком злом које је у кратком времену учињено, реалне су пријетње понављања историје. Гомилање социјалних енергија отпора нарасталој незапослености, неразвоју и бруталном колонијализму пријети покретањем у правцу рушења система глобализма. Да ли ће се у сукобу глобалистичких и антиглобалистичких енергија догодити неки нови рат или ново скретање у фашизам или комунизам, или нешто сасвим ново, остаје да се види? Многи мисле да пут по досадашњем не може још дуго да траје и да до разрјешења про-

¹ Н. Martin, Н. Schumann, *Die Globalisierungsfalle. Der Angriff auf Demokratie und Wohlstand*, Rowelt Verlag GmbH, Reinbeck bei Hamburg 1998, 199.

² То је учинио енглески економиста Џон Мајнард Кејнс (*John Maynard Keynes*, 1883–1946) у свом раду „Општа теорија запослености, камата и новца“ (1936). На много мјеста на Западу данас је могуће наћи натписе испод његове бисте: „Човјек који је спасио капитализам“. Предсједник Рузвелт (*Roosevelt*) у свом инаугуралном обраћању 1937. године, у одлуци о укидању слободног тржишта као мјере савладавања кризе, изрекао је чувену реченицу: „Ми смо одбили да проблеме заједничког благостања препустимо вјетровима случаја и ураганима рушења (Декларација о независности). Јер, тржиште гради индивидуално, а руши заједничко и колективно.“

блема ускоро мора доћи. Вријеме је толико кратко да га неки називају журишем у тридесете.³

2. РАЗВИЈЕНИ УПОРНО НАМЕЋУ СЛОБОДНО ТРЖИШТЕ

Ништа тако успјешно не уништава мање развијену привреду као слободно, отворено тржиште. Пустите ли развијену на мање развијену привреду ова посљедња је самљевена, уништена. Због тога, у економској историји, развијени се упорно боре за отварање граница и слободу кретања робе, људи и капитала, док су се мање развијени штитили царинама и другим облицима заштите.

Енглеска је још у XVI вијеку постала водећа индустријска сила тако што су краљеви из породице Тјудора (*Tudors*, 1485–1603) забранили извоз вуне, на чијој основи се развила текстилна индустрија.⁴ Енглески економски теоретичар Адам Смит (1723–1790) и Давид Рикардо (*David Ricardo*, 1772–1823) писали су дјела о слободној трговини у времену када је њихова земља већ увелико презузела економско вођство у свијету, чиме су заправо настојали да допринесу њеном развоју.

У XVIII и XIX вијеку, Енглеска упорно настоји да убиједи САД и Европу о потреби отварања граница. У то вријеме, САД су штитиле своју индустрију челика царинама од чак 100 %. Знајући да је Енглеска још од почетка XV вијека развијала своју привреду на високим царинским заштитима, као одговор Енглезима економисти САД сковали су крилатицу: „Немој слушати шта ти Енглез прича, него гледај шта ради“. За Американце, који се данас тако упорно боре за слободно тржиште, могло би се рећи: „Немој слушати шта Американци причају, него гледај шта су радили у својој историји.“⁵

Знајући да не може да произведе довољно хране да би прехранила своје становништво, Енглеска је у XIX вијеку упорно настојала да превари Европу говорећи да ће она пустити слободан увоз хране у Енглеску, а да за узврат друге земље треба то да учине са индустријским сировинама. Уз то, као индустријски најразвијенија земља, она ће најјефтиније прерађивати те сировине и враћати им најјефтиније индустријске производе. Један број зема-

³ Н. Martin, Н. Schumann, 199.

⁴ Е. S. Rejnert, *Globalna ekonomija, kako su bogati postali bogati i zašto siromašni postaju siromašnji*, Ћigoja, Beograd 2006, 43.

⁵ *Ibid.*, 15.

ља насјео је на ову превару што је довело до револуције 1848. године, а њемачки економиста Фридрих Лист (*Friedrich List*, 1789–1846) извршио је самоубиство пошто није успио да убиједи своју владу да не пристане на ту подвалу.

Наравно, превара је трајала веома кратко. Мање развијене европске земље вратиле су се царинским и другим заштитама од развијеније Енглеске.

Након Другог свјетског рата, свјетско економско средиште преноси се из Енглеске у САД, која остварује вриједност од 40 % свјетског друштвеног производа. (У Енглеској, пред Други свјетски рат, произвођено је 30 % свјетског друштвеног производа.) У наметању слободног тржишта, рекло би се да су САД знатно активније од некадашње Енглеске. Почетак наметања десио се већ у јулу 1944. године, када је у мали град Бретон Вудс (*Bretton Woods*) у америчкој савезној држави Њу Хемпшир (*New Hampshire*) стигло 730 делегата из 44 савезничке земље, с циљем да се одреди стратегија и правила будућег међународног монетарног и финансијског система. Основана је Свјетска банка за обнову и развој и Међународни монетарни фонд као кључне институције будуће глобализације. Захваљујући америчким интересима и доминацији, Свјетска банка и ММФ постале су организације које су осигурале зависност сиромашних земаља од америчких кредита. То је јачало међународну економску позицију Америке и претварало је у основног носиоца глобализације.

Други правац активности америчке владе односио се на уклањање царинских и осталих препрека у свјетској трговини. Већ, 1947. године 25 земаља потписује Општи споразум о царинама и трговини (*GATT*) у којем се обавезују на уклањање дискриминаторских уговора у међународној трговини. Пропагирајући доктрину слободне међународне трговине, САД су успјеле да *GATT* замијене Свјетском трговинском организацијом (*WTO*, 1995). Крајем 2005. године, *WTO* је изградио значајну институционалну структуру која има циљ уклањања било каквог протекционизма у међународној трговини, што се посебно односи на уклањање царина.

На крају, америчка доктрина слободне трговине добија свој коначан израз у „Вашингтонском споразуму“ (1990) изнесеном у десет тачака: гаранција фискалне дисциплине, преусмјеравање приоритетне јавне потрошње, реформа пензијског система, финансијска либерализација, конкурентски курс валуте, либерализација трговине, смањење царина, унапређење директног страног

улагања, приватизација државних предузећа, дерегулација економије, заштита права власника.⁶

Суштина глобалистичког економског дјеловања заснованог на провођењу захтјева Вашингтонског споразума⁷ је у оживљавању и наметању слободног тржишта. Мање развијени присиљавају се на отварање граница за слободно кретање робе, људи и капитала, чиме се спречавају да понове развојни пут развијених.

Док су развијени своје привреде стварали на снажној државној интервенцији, прије свега на царинској и другим облицима заштите, доводећи једну по једну европску земљу до највиших развојних нивоа, сада се мање развијеним та могућност одузима. Они се присиљавају да отворе своје границе за свјетске и европске економске цинове који просто сатиру и мрве мање развијене привреде, не остављајући им било какве могућности развоја.

Резултат дугог (преко 50 година) и упорног настојања САД да свијету наметну слободно тржиште је изузетан. Разлике у развијености су огромне и у несмиреном су порасту. Све масовније је и дубље сиромаштво, на једној, и огромно увећање богатства, на другој страни. Свијет се креће према скоро потпуној поларизацији на узак круг енормно богатих, на једној, и распрострањеној плочи дубоког сиромаштва, на другој страни. Ход средње развијених земаља више није усмјерен према горе. Ове земље остварују раст прихода који је ближи најсиромашнијим земаљама и многоструко је мањи од раста у развијеним земљама. Њихов ход очито је усмјерен наниже, према мање развијеним.

Разлике у неправедности расподеле дохотка у свијету су знатно веће од било које појединачне земље. За свијет у цјелини, Цинијев коефицијент износи 0,67.⁸ Скоро да нема земље на свијету која има оволику неправедну расподелу дохотка. Сједињене Америчке Државе имају Цини коефицијент од 0,41, Велика Британија

⁶ D. Vidović, D. Pauković, *Globalizacija i neoliberalizam, Refleksije na hrvatsko društvo*, Centar za politološka istraživanja, Zagreb 2006, 59.

⁷ Споразум је остварен између Владе САД, Свјетске банке и Међународног монетарног фонда (1990). Првобитно је усмјерен на земље Латинске Америке и Подсахарске Африке. Након пада комунизма, тежиште се пренијело на посткомунистичке европске земље у вези с чим је основана и Европска унија, која је институционални основ глобалистичког европског дјеловања.

⁸ Цинијев коефицијент мјера је неједнакости у расподјели дохотка. Обухвата распон од 0 до 1. Што је вриједност ближа 1, то је неједнакост у расподјели дохотка већа.

0,36, Русија 0,31, Хрватска 0,29, Словенија 0,28, Мађарска 0,24, БиХ 0,26, Шведска 0,25, Њемачка 0,28, Јапан 0,24.⁹

3. ИМПЕРИЈА КАПИТАЛА

Данашње слободно тржиште потпуно је различито од свог историјског претходника. Његове последице су другачије, па би и разрјешење проблема могло да буде другачије.

У историјској варијанти, слободно тржиште је постепено напредовање према кризи која погађа развијене. Данашње слободно тржиште је пројекат економског уништења мање развијених с циљем да им се одузму материјални и природни ресурси, а они гурну у колонијално ропство. Због тога, супротно историјском искуству, данашње слободно тржиште погађа мање развијене, код којих је жариште кризе. Данашње слободно тржиште знатно је агресивније од свог историјског претходника. То увећава проблем и скраћује вријеме његовог трајања.

Свака империја има свој крај. Дуга је листа аутора који предвиђају скори пад глобализма те да ће бити веома болан. Само, да наведемо Џорџа Сороса (*George Soros*).

„Данашње слободно тржиште заправо је огромна империја капитала која као и свака империја има свој центар и периферију, гдје центар профитира на рачун периферије. Најважније од свега је да глобални капиталистички систем показује одређене империјалистичке тенденције и он не тежи равнотежи. Он безобзирно стреми експанзији и не може се смирити све док постоји и једно тржиште или било какви ресурси, који још нису у њега укључени. У том погледу, овај систем нимало се не разликује од империје Александра Великог или Атиле Бича Божијег.

Али, исто као и код свих познатих империја у прошлости, његова експанзионистичка стремљења могу га лако довести до пропасти... Већ се може назријети настајање коначне кризе. Она ће по свом карактеру бити политичка. Врло вјероватно је да ће се појавити локални политички покрети који ће жељети извршити експропријацију мултинационалних компанија и повратити „национално“ богатство. Неки од њих могу успјети на начин на који је успио Боксерски устанак или Заптитичка револуција... Слом глобалног тржишта био би трауматски догађај са незамисливим

⁹ *Human Development Report*, UNDP, New York 2005, 270.

посљедицама. Ипак, чини ми се лакше то замислити него наставак садашњег режима.¹⁰

Зашто Сорош тако страхује над пропасти глобализма и зашто мисли да би се то могло завршити у општем међународном хаосу, као општи дармар. Комунизам је пао скоро нечујно, преко ноћи. Једноставно, нестало је комунистичке, а појавиле су се друге партије. Комунизам је очито био идеологија. Након његове пропасти народи су остали у пуном власништву над својим материјалним и природним богатствима.

Код глобализма, све је другачије. Овдје је тежиште на имовини и природним богатствима. Продаје, приватизације, концесије, хипотеке, дугови, све је то достигло такав ниво да су поједини народи већ странци у властитој земљи, немоћни да било шта учине на побољшању свог једног положаја. Силна неправда која се чини тим народима ствара силну социјалну енергију која тјера на промјену. Управо онако, као што је то било при крају (историјског) дјеловања слободног тржишта. Уколико се настави са досадашњим неспутаним дјеловањем глобалистичког слободног тржишта многи стрепе од понављања историје.

4. МУЛТИНАЦИОНАЛНЕ КОРПОРАЦИЈЕ НОСИОЦИ СУ ГЛОБАЛИЗМА

Глобализам је дјело мултинационалних компанија. Глобализам се појавио као посљедица нарастања и увећања броја мултинационалних корпорација. Од 1970. до 2000. године, број мултинационалних компанија повећао се са 7000 на 50.000. Од 200 највећих (1999), њих 142 имале су сједиште у САД, Њемачкој и Јапану. Оне контролишу велики дио свјетског инвестиционог потенцијала, а остварују више од 70 % свјетске трговине. Оне представљају главне носиоце глобалне економије, с огромним утицајем на судбину многих земаља.¹¹

Приближно 40.000 мултинационалних компанија има своја предузећа у више од три државе. Стотину највећих остварује годишњи приход од око 1,4 милијарди долара. Од укупно 70 % свјетске трговине која се обавља у оквиру мултинационалних корпорација, половина се остварује унутар мреже корпорација, што је

¹⁰ Dž. Soroš, *Kriza globalnog kapitalizma, Otvoreno društvo u opasnosti*, Rabić, Sarajevo 1999, 194.

¹¹ D. Vidović, D. Pauković, 60.

сами центар глобализације. Савремена подршка (логистика) и ниски транспортни трошкови омогућују властиту производњу и трговање у оквиру компанија, између више земаља и континената. Добро организован Концерн, на примјер *Asea Brawn Baveri (ABB)* са 1000 друштава кћерки у 40 земаља, у стању је да за неколико дана из земље у земљу пребаци комплетне производе или дијелове производа.

Домаћа предузећа углавном не успијевају да издрже притисак мултинационалних корпорација, како на домаћем, тако и на међународном тржишту. Да би мултинационалне корпорације не сметано функционисале у више држава и на више континената, захтијева се отварање граница, односно стварање међународног слободног (отвореног) тржишта.

Глобализам заснован на дјеловању мултинационалних корпорација није опасан само за мање развијене земље. Његове опасности су и на страни развијених. Тјеране профитом, у потрази за јефтинијом радном снагом, мултинационалне корпорације селе читаве привредне гране из развијених привреда у мање развијене, прије свега у Кину. Наравно, то води уништењу појединих привредних грана у кругу развијених.

5. СЛОБОДНО ТРЖИШТЕ КАО ИДЕОЛОГИЈА ГЛОБАЛИЗМА

Идеологија је један од начина отклањања и сламања друштвеног отпора. Развијајући одређена вјеровања и припадања, без обзира на њихову реалност, отклањају се друштвени отпори, што олакшава кретање напријед.

Код слободног тржишта, рекло би се да је резултат потпун. Отпора скоро да и нема. Влада пуно повјерење и позитиван однос према слободном тржишту. Вјерује се да ће слободно тржиште донијети неслућено богатство, да ће нас убрзано увести у свијет богатих. Вјерује се да ће донијети економско изравнање. На основу слободног тржишта постаћемо богати као и они који су већ богати. Бићемо као они. Бићемо дио Европе богатих. Сиромаштва неће бити. Само да се „прикључимо“ Европи, да испунимо услове прикључења. И, онда почиње сасвим нови, срећнији и богатији живот – пуна запосленост, слободно кретање по свијету, високе плате. Једноставно, Европа као заједница подједнако срећних народа.

Због тога, европски пут нема алтернативу. Скептицима, а посебно противницима, нема мјеста. У говору сваког, и најмањег нашег политичара то су ријечи које се не заборављају и које се редовно изговарају. Био би неопростив гријех када би се то заборавило. Припадност Европи и европском путу уједињења значајна је идеолошка опередијеленост у коју није пожељно сумњати. То би могло да кошта политичке каријере.

Умјесто мукотрпним радом и производњом, ми ћемо се богатити слободном трговином. Према досадашњем, увозићемо од развијених, улазити у платне дефиците, задуживаћемо се, нећемо градити индустрију него путеве, комуналну инфраструктуру и сл. Трговаћемо туђом робом и туђим новцем, и тако се богатити.

Потпуна алхемија економије. Богатство из ничега, из слободног тржишта, из безграничног трговања туђим.

Вјерује се у теоријску обману која је донијела толико зла човјечанству. Слободно тржиште никада и нигдје није у потпуности постојало, и никада и нигдје није обогатило ни један народ. Његове веће слободе носе свакојака зла, сиромаштво и неправду, која нужно завршавају у огромним материјалним ограничењима и губицима (депресије, кризе). Све то освједочено је и историјски доживљено. Па, ипак вјерује се у супротно, у његову добробит. Потпуна пobjеда (неосноване) теорије над здравом памети. Пobjеда идеологије над стварности.

Када би се окренули стварности и здравој памети зар би оволико немилосрдно рушили властиту привреду, оволико се задуживали, улазили у платне дефиците, трпјели оволику незапосленост и сиромаштво, продавали највредније. А, све у име неке нестварне Европе и нашег нестварног положаја у њој.

Економија, то је производња властитих материјалних вриједности којима се тргује. Очекивати богаћење без властитих материјалних вриједности, без властите индустрије, потпуна је економска бесмислица. Нажалост, управо та економска бесмислица основа је идеологије слободног тржишта, у које се код нас толико вјерује. Вјерује се без увјерења. У име те бесмислице, тако се бесмислено и немилосрдно руши властита привреда и срља у сиромаштво. Не уочава се да се ради о великој превари.

Па, ипак, у тој бесмислици има много смисла. На основу те бесмислице, гради се и остварује успјешна идеологија. Остварује се пристајање домаћег фактора на рушење властите привреде, на

задуживање и распродаје, што су основни циљеви империје капитала.

Припадање слободном тржишту заправо је припадање идеји рушења властите привреде, а да се за то не осјећа никаква грижа савјести ни кривица. Не осјећа се властита издаја. Управо ту је сва замка и опасност глобалистичке идеологије слободног тржишта. Пошто је слободно тржиште основна идеолошка вриједност за коју се вјерује да „води према Европи“ и да доноси добробит, природно је да се политички ослонац тражи не у властитом народу, него у агентима глобализације који су носиоци идеологије слободног тржишта.

Ослањање на туђу моћ представља основни политички ослонац и основу политичког дјеловања у цјелини. Одатле потиче сва тежина наше политичке, друштвене и економске ситуације. Народ све дубље тоне у неподношљиво сиромаштво и незапосленост, расту притисци дугова, платних дефицита, расту опасности високо прецијењене валуте, а да на то нико не обраћа пажњу. Упорно се, и без икаквог основа, слијепо вјерује у економску добробит слободног тржишта. До када, још се не зна? Да ли ће се вјеровати до коначне пропасти?

6. РАЗАРАЊЕ ЕЛИТЕ

Ослањање на туђу моћ разара властиту елиту, што је додатна тешка посљедица идеологије слободног тржишта. Елита је основни мислећи и стваралачки дио једног народа. То је његов највреднији дио. Остане ли се без елите, остаје се без будућности. Умјесто изградње и припадања националном, гради се и припада (нејасним) европским вриједностима, што је потпуни поремећај. Умјесто националне, „гради“ се „европска“ елита, што је такође једна од глобалистичких обмана. Као да је европско нешто посебно наднационално, а не да се оно састоји од националних европских вриједности и поимања. Ослањајући се на туђу моћ, од које примарно зависи наша политичка елита, окрећу се леђа властитом народу. Народ скоро да и нема утицаја на политику. Како иначе објаснити оволику стабилност политике у околностима оволике социјалне и економске ерозије.

Са пословном елитом још је горе. Оставарујући незаслужено богатство, путем крајње неправедне приватизације, власници капитала увелико се плаше народа којем припадају. Плаше се да ће

се отето једном морати вратити. Само народ који има привредни систем у којем се скоро подједнако мукотрпно стичу и профити и наднице, у којем је раст богатства резултат заједничког рада предузетника и радника, може да напредује. То су околности за израстање пословне елите.

Тамо гдје се богатства стичу без властитих заслуга, а тоне у сиромаштво без властите кривице, тешко је очекивати успјех. Умјесто сарадње и стваралаштва, на дјелу су затегнутости и противљења. Ту, нема мјеста за стварање пословне елите.

Немало одсуство властите политичке и пословне елите онемогућује израстање и одржање интелектуалне елите. Како иначе објаснити оволику ћутњу на оволике нарасле друштвене и економске проблеме.

Подмићивање посебно је утицајан фактор разарања домаће интелектуалне елите. Разне улоге консултаната, савјетника, учешћа у пројектима, савјетовањима, путовањима у иностранство и слично одвлаче значајан дио интелектуалаца и упућују их на путеве пристајања на глобализам и издају народа.

Прихватање и учествовање у идеологији слободног тржишта носи у себи све опасности пристајања на колонијално ропство, што је нужна посљедица дјеловања слободног тржишта на развој мање развијене привреде, као што је то случај са нама. Пристајемо да економски пропаднемо, прекомјерно се задужимо, да распродамо највредније и да се све то заснива на властитим одлукама.

7. ПАЦИЈЕНТ ЈЕ ТЕШКО БОЛЕСТАН, АЛИ ЛИЈЕПО ИЗГЛЕДА

Глобализам је цјеловит систем и ништа не оставља по страни, ништа не препушта случају. За глобализам, веома је важно да се зло прикаже као добро, да зла нема, да се прикрије. То се остварује путем наметања методологије обрачуна бруто друштвеног производа. Према Европском систему националних рачуна 1995 (*ЕСА 95*), у бруто домаћем производу обухваћени су резултати свих активности производње добара и услуга (и материјалних и нематеријалних). У вриједност бруто друштвеног производа (БДП), према важећој методологији, урачунавају се и вриједности кредита, платних дефицита, дознака из иностранства, вриједности производње страних фирми. Све туђе приписује се као наше.

Од укупно исказане статистичке вриједности БДП-а у 2008. години, од 8,4 милијарди КМ, иностране вриједности учествују са

4,9 милијарди КМ. Отуда, произлази да је наш домаћи бруто друштвени производ, „наших руку дјело“ износио свега 3,5 милијарди КМ. Зарадимо 3,5 милијарди КМ, а потрошимо 8,4 милијарди, односно трошимо 2,4 пута више него што зарадимо. Наравно, то се у статистици не види. То остаје скривено. Нема сиромаштва. Богатство расте из туђег приписивања као свог. Слика је затамњена. Нема свјетла. Мрак. Што горе, то боље. Што већи дугови и дефицити, веће богатство. Богатство у статистици, сиромаштво у народу. Као да се туђе неће враћати.

Потребно је убиједити народ да је његов осјећај сиромаштва лажан. Потребно је вјеровати статистици, а не својим очима. А, према статистици ми смо средње развијена земља, како нас сврставају међународне статистике. Сада, средње развијени без привреде, а прије рата неразвијени са онаквом привредом. Статистика се показује моћном институцијом опасног завођења.¹²

Слично прикривање стварног стања односи се и на прецијењеност домаће валуте. Високи спољни дугови (око 2,1 милијарди КМ у 2009.) и дефицити (око 2,2 милијарди КМ), а курс валуте стабилан. Инфлација је минимална. А, једном ће се морати на тржиште са конвертибилном марком.

С обзиром на то да наш реални БДП (цијене 1997) износи свега 1,7 милијарди КМ, минимално инфлаторно изравнање треба да буде бар 300 %. Вриједност иностраних дугова порашће за око три пута. При новој вриједности валуте, мораћемо извести три пута више материјалних вриједности да би вратили дугове, него што је то сада случај (при садашњој вриједности валуте). То се приближно повећава са садашњих око 5 милијарди КМ иностраних обавеза на 15 милијарди. Шпекулативна добит иностраних повјерилаца биће изузетна и износиће око 10 милијарди КМ. Све хуманитарне, консултанске, савјетничке помоћи и сва посуђивања богато ће се исплатити.

Наравно, све ово је прикривено, невидљиво обичном оку. И поред видних економских погоршања (дугови, дефицити), Валутни одбор не попушта. Курс конвертибилне марке остаје чврст. Све

¹² Опширније вид. у: А. Милојевић, *Програм опоравка и напретка Републике Српске*, Економски институт, Бијељина 2010.

до коначног економског слома, до препуштања КМ снагама тржишта. Тада, већ ће све да буде касно.¹³

Пацијент је тешко болестан, али лијепо изгледа. Опасна економска болест прикривена је високим слојем погрешних статистичких података о мјерењу БДП-а и високој прецијењености домаће валуте. Када се свјетло упали и када слатка хипноза трошења туђег престане, сви изгледи су да ће већ бити касно.

8. НА ТРУЛУ ДАСКУ

Укрцавамо се у брод који тоне. Стајемо свом тежином на трулу даску. Окренули смо се економијама које су на заласку и које грчевито траже властити спас. По свему судећи, ризикујемо да будемо спасиоци пропалих економија и да дио терета њиховог спашавања преузмемо на себе. При самом крају је помијерање свјетског економског центра са Запада на Исток, из САД у Кину.

Надувани балон дугова и прецијењених валута не може да издржи притисак реалне економије Истока, прије свега Кине, Индије, Кореје, Русије и мораће ускоро да попусти, да издува. Тежећи прикључењу онима који су на економском заласку, у име чега уништавамо властиту привреду, ризикујемо да тај балон великим дијелом буде усмјерен према нама и да прве нас одува, да будемо робови Запада који ће радити за њихово спашавање. Радићемо јефтине лон послове, извозити по цијенама које су 3–5 пута ниже, отплаћивати дугове, а средства смо утрошили и она се економски не враћају, предаћемо (концесионо) и продати наша природна и остала добра. Тако, предано се предајемо економијама пљачке, надајући се добру. Не уочавамо велику промјену у свјетској економији и гледамо у погрешном правцу.

Не окрећемо се економијама и привредним системима Истока који очито односе побједу. Зашто се не запитамо шта то тако снажно вуче економију Кине напријед и зашто то не пренесемо код себе? Реална су предвиђања да ће Кина ускоро (до 2016. године) производити више робе и услуга од САД (око 20 % свјетског БДП-а) што ће довести до помијерања садашњег свјетског економског центра из САД у Кину.

¹³ Опширније вид. у: А. Милојевић, *Зауставити самоуништење, спријечити концесију шума*, Економски институт, Бијељина 2009.

На страни Кине је реална економија, потцијењена валута (јуан), платни суфицити, незапамћена стопа штедње до 30 %, огромне инвестиције. Држава је основни предузетник која прва инвестира заједно са предузетницима, грађанима и радницима. То је нови привредни систем који односи побједу, чак у оквиру једнопартијског комунистичког система. Нема накратко зарађених профита и политичких мандата којима је ближе приватно од друштвеног и који уништавају друштвено у име приватног, што је код нас тако раширена појава.

А, видљиво је, да је прво друштвено, јавно и да само на снажном и увећаном јавном, израста увећано приватно. Земље Запада које су савладале основну логику привредног система, економски и друштвено напредују (нордијске земље и неке земље Западне Европе). Ми не слиједимо ни Исток ни Запад.

Новчана маса се у протеклих тридесет година повећала за више од четрдесет пута, док се количина робе повећала за само четири пута. Дон–Џонсов индекс повећао се од 1992. године до данас дванаест пута, али БДП САД за само четири пута... Крајем 2004. године, амерички дугови износили су 437 % укупног годишњег економског учинка, а штедна стопа приватних домаћинстава лежала је на близу 0 процената... Долар је високо прецијењен. У 2006. години, цијена злата је износила 600 \$ за унцу, а процјењује се да је стварна вриједност 2000 \$. То је двадесет пет пута више од званичне фикције и негдје три пута више од званичне тржишне цијене... Мјерено паритетом куповне моћи, Кина данас остварује вриједност од 66 % вриједности америчке економије са свим изгледима да већ 2016. године претекне САД.¹⁴ Са три пута већом количином долара од БДП-а, Америка присваја огромне износе свјетских материјалних вриједности, прије свега оних из развијених.

За разлику од високо прецијењеног долара који онемогућава извоз из Америке, а подстиче увоз и улазак у платни дефицит (године 2007, инострани дугови САД износили су 30 % БДП-а¹⁵). Кина води сасвим другу монетарну политику. Јуан је високо потцијењен, скоро пет пута. Тиме, Кина обезбјеђује масован извоз,

¹⁴ М. Оте, *Слом долара – нова светска економска криза и шта ви сада можете да учините*, Борд тим – Романов, Београд – Бања Лука 2009, 24 и даље.

¹⁵ *Ibid.*, 94.

али и масовну куповину сировина по свијету. Иако их плаћа скупо, оне су са кинеског становишта јефтине јер је јуан јефтин.

Нама је као крајње неразвијеној привреди наметнута сасвим супротна монетарна политика. Конвертибилна марка је прецијењена за три до четири пута, што страни новац чини јефтиним, а домаћи скупим. То подстиче увоз, а онемогућује извоз, што продубљује кризу.

9. ЗАВАДИ, ОСИРОМАШИ, ЗАДУЖИ, КУПИ

Ово су међусобно високе повезане појаве. Завада сиромаша, сиромашни се задужују, а задужени продају не питајући за цијену. Ако је дуг прекомјеран, онда се не продаје него предаје. Ширење и увећање заваде, производња рата, а онда ни трајног рата ни трајног мира, основни је правац глобалистичког дјеловања и заробљавања.

На крају комунистичке фазе било је шест држава, а сада, на том простору 29, од којих на простору бивше СФРЈ шест. Наравно, да уситњавање држава није процес који тече сам од себе. Ради се о смишљеном и брижљиво вођеном пројекту.

Потпуни парадокс. Дијељење и уситњавање као услов укрупњавања? Да би се прикључили великој држави Европи морате претходно да постанете мали. Што сте мањи, већи су изгледи прикључења (Црна Гора иде брже од Србије и слично).

Много је питања која навиру? Или, само једно. Како то да не могу да се у заједничкој држави одрже скоро исти народи, а да тако различити народи граде заједничку велику државу Европу? Потпуно је видљиво (ко хоће да види) да није циљ стварање државе Европе него сасвим друго. Прикључење Европи користи се као средство завада и уситњавања држава како би оне биле економски немоћније и зависније, како би више сиромашиле, задуживале се, распродавале.

То се види у још једној чињеници. „Мирење“ међу народима и државама је такво, да се они никада не помире. Продужени ни рат ни мир, што неподношљиво нагриза економију. Босна и Херцеговина је изузетан примјер. Направи се Дејтонски споразум којим се скоро ништа не дефинише, да би постао непролазни предмет спорења и заваде унедоглед.¹⁶

¹⁶ Веома је поучан примјер Кипра. Мартин Пакард још 1946. године враћа се у Лондон након кратке али успјешне мисије помирења Грка и Турака. Оставио је

Код сиромаштва, слична је ситуација. Да би се прикључило Европи, морате што више да осиромашите, задужите се. Сиромаштво као услов богатства. Да бисте се придружили богатим, морате што више да осиромашите.

Јасно се види да није циљ прикључење него осиромашење. Сиромашни се прекомјерно задужују, а како не могу да врате дугове онда јефтино распродају оно што им је највредније. То је коначан циљ глобализације као несмирене империје капитала. Природно је да би наш одговор, као начин антиглобалистичког супротстављања морао да буде на доприносима миру и помирењима, убрзању привредног развоја, смањењу задуживања и заустављању било каквих продаја.

10. СРБИМА ЈЕ НАЈТЕЖЕ

Од када је Енглеска преко једне корпорације заузела Индију „без метка“, од тада се непрекидно ради на усавршавању тог метода колонизације. Основно „убојито оружје“ енглеског заузимања Индије било је у пружању подршке лошијем, слабијем. Слабији је, када му се укажу могућности побједе, знатно агресивнији и обилније „захваљује“ пружаоцима подршке. Скоро да све тече само од себе. Трошкови заробљавања су минимални. Одвија се процес самозаробљавања. И док се двојица свађају, трећи се користи.

Данас, ти методи су знатно савршенији (извоз демократије, савјетници, консултанци, невладине организације, хуманитарне помоћи, контрола избора, високи представници, судије, кредити итд.). Ипак, остало се при основном принципу – пружати подршку слабијим који непрекидно и са свих страна нападају јачег.

Код Срба и Србије то се јасно види. Срби као најбројнији и најмоћнији народ, уз помоћ странаца, окривљени су за сва највећа зла и нападнути од свих. Вјешто балансирајући сад на једну, сад на другу страну проблем се непрекидно држи врућим, увијек при одређеној „радној температури“, никада да се превише прегрије како се не би догодио сукоб, али и да се не охлади до постизања коначног мировног рјешења. Вјечно, ни рат ни мир.

извјештај шефу и дошао сутрадан да му шеф саопшти мишљење, а он му каже: „Отпуштени сте са посла. Нисте схватили ствар. Није ствар да се помире, него да се никада не помире. Зар Вам то нису рекла?!“ – *The Guardian*, 16. 2. 2009.

11. ДРЖАВА У ЦЕНТАР

Рјешење је јасно. Потребно је напустити привредни систем слободног тржишта и у економски центар поставити државу као основни носилац развоја. Потребно је по моделу привредног система Кине да држава преузме улогу највећег инвеститора, те да се по моделу јавних корпорација изазове висока штедња и висока акционарска инвестициона улагања.

То би донијело силан развој што је најбољи начин да се умакне глобалистичким притисцима прекомјерног задуживања и сиромаштва. А, развој доноси мир и помирење.

12. ЗАКЉУЧАК

Наша немогућност конкурентског супротстављања развијеним на отвореном тржишту води потпуном уништењу домаће привреде. На унутрашњем плану, слободно тржиште води огромном порасту социјалних али и сваких других разлика (регионалних, гранских и слично). То носи опасне пријетње убрзаног гомилања социјалних енергија које су природно усмјерене на рушење постојећег система слободног тржишта.

Потребно је по, данас, најуспјешнијем моделу Кине да држава (Влада) преузме улогу основног инвеститора у привреди, развијајући масовно интерно и екстерно акционарство. Дигући ниво штедње становништва, постоје све могућности да се прекине са већ прекомјерним иностраним задуживањем, те да се оснивањем крупних предузећа крене на пут успјешног привредног развоја.

Слободно тржиште један је од најуспјешнијих начина уништења мање развијених привреда. Неразвијена привреда, без царинске и других облика заштите немоћна је да пружи конкурентски отпор те од развијене привреде нужно бива уништена, самљевена.

Да би се то спријечило, потребно је вратити се царинској и другим облицима заштите. Умјесто садашњег немијешања државе у привреду (слободно тржиште), потребно је управо супротно – да држава преузме водећу улогу у привреди и друштву. То је начин превазилажења постојећег система слободног тржишта и свих зала које оно собом носи. То је начин отклањања постојећег зла слободног тржишта и начин да не дође до његовог насилног рушења.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Vidović, Davorka, Pauković, Davor, *Globalizacija i neoliberalizam, Refleksije na hrvatsko društvo*, Centar za politološka istraživanja, Zagreb 2006;
2. Martin, Hans-Peter, Schumann, Harald, *Die Globalisierungsfalle. Der Angriff auf Demokratie und Wohlstand*, Rowelt Verlag GmbH, Reinbeck bei Hamburg 1998;
3. Милојевић, Алекса, *Зауставити самоуништење, спријечити концесију шума*, Економски институт, Бијељина 2009;
4. Милојевић, Алекса, *Програм опоравка и напретка Републике Српске*, Економски институт, Бијељина 2010;
5. Оте, Макс, *Слом долази – нова светска економска криза и шта ви сада можете да учините*, Борд тим – Романов, Београд – Бања Лука 2009;
6. Rejnert, Erik Stenfeldt, *Globalna ekonomija, kako su bogati postali bogati i zašto siromašni postaju siromašniji*, Čigoja, Beograd 2006;
7. Soroš, Džordž, *Kriza globalnog kapitalizma, Otvoreno društvo u opasnosti*, Rabić, Sarajevo 1999.

Остали извори

1. *Human Development Report*, UNDP, New York 2005;
2. *The Guardian*, 16. 2. 2009.

Aleksa Milojević
Institut of Economics, Bijeljina

EVIL OF FREE MARKET

Summary

The author of this paper talks about the free market and its consequences for the economy of underdeveloped countries. Washington Agreement (1990) restored the free market in Europe and some parts of the world (the countries of Latin America, Sub-Saharan Africa and the like). The immense evil that the free market leaves behind is already visible. The free market is one of the most successful methods of destruction of the less developed economies. Without customs and other forms of protection, the underdeveloped economy is unable to provide competitive resistance and thus inevitably gets destroyed and minced by the developed economy. To prevent this, the customs and other forms of protection should be restored. Instead of the current non interference in economy by the state (free market), just the opposite is necessary – to let the state take the leading role in the economy and society. It is a way of overcoming the existing system of free market and all the evils it brings in. It is the way to remove the existing evil of the free market and avoid its violent destruction.

Key words: *Free market; Washington Agreement, Colonialism, Debt bondage.*